

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМІКСІВ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

DIDACTICS POSSIBILITIES OF THE USE OF COMICS ARE ON LESSON AT ELEMENTARY SCHOOL

У статті наголошується, що сучасна початкова школа покликана забезпечити формування і всебічний розвиток ініціативної та творчої особистості, здатної жити у принципово нових умовах, реалізувати себе в житті, бути успішною. Автор, зважаючи на те, що процеси реформування вітчизняної освіти, зокрема упровадження Концепції загальної середньої освіти «Нова українська школа», зумовлюють необхідність оновлення способів та методів навчання учнів, обґрунтовує доцільність використання інноваційних технологій та методів навчання.

З-поміж різноманіття інноваційних методів навчання автор акцентує увагу на перспективах використання коміксів на уроках у початковій школі. Висвітлюючи певні психологічні особливості сучасних молодших школярів, які є представниками покоління Z, розкриває переваги коміксів та їх дидактичний потенціал у роботі з молодшими школярами. Серед багатьох, переваг коміксів, визначених у статті, найважливішою для сучасної початкової освіти є формування у молодших школярів навичок XXI століття, а саме: вміння чітко та ёмко формулювати й висловлювати власну думку, вирізняти головне, робити акцент на головне і уміти співпрацювати в команді.

Автор визначає шляхи використання коміксів у процесі реалізації мовно-літературної освітньої галузі, на уроках української мови відповідно до вікових і психологічних особливостей молодших школярів та зважаючи на мету початкового курсу мовно-літературної освіти.

У статті запропоновано прийоми використання коміксів з метою розвитку в учнів початкової школи умінь спілкуватися з іншими людьми у процесі складання діалогів і побудови усних і письмових зв'язних висловлювань. Автор пропонує декілька завдань з використанням коміксів: доповнення (продовження) діалогу коміксу, рецензування та створення власних діалогів у коміксах, розгрукання діалогів за коміксами, на яких зображено певну ситуацію, тощо.

У результаті проведеного авторкою дослідження з'ясовано, що використання коміксів сприяє усвідомленню молодшими школярами ролі ефективного спілкування, формуванню навичок XXI століття, «осучаснює» урок, робить його цікавим, захоплюючим, діти отримують позитивні емоції та задоволення від власної творчості, не відчувають стресового навантаження. Використання коміксів у процесі реалізації мовно-літературної освітньої галузі сприяє розвитку умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та умінь взаємодіяти з іншими учнями в письмовій формі, реалізації учнів у мовленнєво-творчій діяльності.

Ключові слова: Нова українська школа, початкова школа, мовно-літературна галузь, комікси, молодші школярі, інноваційні технології та методи навчання, діалоги.

The article points out the goals of elementary school to shape and develop a creative and innovative personality, who is able to adapt to totally new circumstances, and achieve his/her aims. The author underlines, that the processes of formation the modern domestic education, including the Concept of secondary school education "The new Ukrainian school", condition the necessity to renew some teaching methods and prove the significance to use up-to-date technologies and contemporary teaching techniques.

Among many innovative teaching methods the author highlights a perspective to employ some comics at the lessons in elementary school. Accentuating the attention on some psychological nuances intrinsic to young generation called Z, the author reveals the advantages of graphic books and their didactic potential while working with young pupils. Through many pros of the comic books, which have been investigated in the article, there are the most valuable skills which are needed for a XXI century person: clearly and briefly explain a personal opinion, underline the most important information, and to be able to collaborate.

The author defines the ways to apply comics during the language and literature education at the lessons of Ukrainian, taking into account the age and psychological peculiarities of pupils.

The article describes some possibilities to use comics in order to develop communicative skills for students, to teach them how to comprise dialogues, and make brief and coherent written and speaking statements. The author provides a few exercises applying comic books: adding or completing the sentences in dialogues, peer review and combining the dialogues as in comics, role-playing the dialogues from comics, etc.

As the result of the conducted research, the author claims that the usage of comic books for educational purposes develops the pupils' efficient communication skills, build the necessary for the XXI century proficiency, helps to make the lesson entertaining for children to have fun and enjoy their creativity. The integration of comics into language and literature education influences on the ways how the pupil shapes his/her thoughts, feelings, emotions and, the most important, it develops skills to collaborate with other pupils in written and speaking activities.

Key words: new Ukrainian school, elementary school, language and literature education influences, comics, junior schoolchildren, up-to-date technologies and contemporary teaching techniques, dialogues.

УДК 373.3.016:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-11>

Чикалова Т.Г.,

канд. пед. наук,

викладач кафедри теорії й методики дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реалізація в Україні освітньої реформи й упровадження Концепції загальної середньої освіти «Нова українська школа» зумовлюють

необхідність використання учителем початкової школи новітніх практик, технологій, методик, форм, методів професійної діяльності на засадах інноваційних освітніх підходів, бо «процеси

розвитку, виховання і соціалізації в новій школі покликані зробити випускника конкурентоздатним у XXI столітті» [2]. Методично виважене використання інноваційних методів сприяє формуванню у молодших школярів основних інтелектуальних умінь, розвитку пізнавальних здібностей, зміцненню умінь та навичок самостійно засвоювати та осмислювати навчальний матеріал. Саме інноваційні методи та підходи є своєрідним містком між учителем та сучасними молодшими школярами, які зростають і формуються в інформаційно насиченому, цифровому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На теоретичному дослідженні коміксів зосереджено увагу вітчизняних і зарубіжних науковців: О. Гудошник (особливості розвитку коміксу в Україні); О. Сонін (комікс як особлива знакова система, її психолінгвістичний аналіз); О. Колесник (поетика графічного роману); Н. Космацька (мова коміксу); Г. Почепцова (комікси як засіб трансляції соціальних смислів) та ін. Останнім часом зростає інтерес науковців та практиків до дидактичних можливостей коміксу: Л. Архіпова розглядає комікс як метод активізації пізнавальної сфери учнів із ЗПР; Є. Даниленко зосереджує увагу на дидактичних можливостях коміксів у процесі навчання біології; М. Лавреньова окреслює навчальні можливості коміксів на уроках літературного читання; Н. Молчанова та О. Резнікова розглядають як засіб мотивації під час вивчення іноземної мови та удосконалення іншомовної комунікативної компетенції; Г. Онкович окреслює можливості використання коміксів як засобу медіаосвіти тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема використання коміксів у роботі вчителя наразі залишається мало дослідженою: не розкрито дидактичний потенціал коміксів, не визначено педагогічні умови їх використання в освітньому процесі, відсутні методичні рекомендації використання цього педагогічного інструменту на уроках у початковій школі.

Мета статті – визначити та розкрити дидактичні можливості використання коміксів на уроках у початковій школі на прикладі мовно-літературної освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу. Орієнтація нового змісту освіти на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, зумовлює пошук учителями ефективних технологій, методів та прийомів формування в учнів початкової школи ключових умінь і навичок XXI століття. Останнім часом увага педагогів і практиків зосереджується на технології візуалізації, яка не лише дозволяє інтенсифікувати навчально-виховний процес, а стимулює розвиток мислення та уяви школярів, сприяє розвитку творчих здібностей учнів та формуванню у них умінь

приймати оптимальні рішення, підвищенню мотивації й позитивного ставлення до навчання.

Сучасні учні початкової школи, відповідно до теорії поколінь, є представниками покоління Z – «цифровими» дітьми, дітьми гаджетів, яким притаманні певні особливості перебігу психічних процесів, що потребує від учителів зміни традиційного вектору діяльності на уроці. Так, О. Любченко стверджує, що школяр швидше зрозуміє мову «твітів», тобто коротку і з перервами, тому психологиня радить скорочувати та візуалізувати інформацію. Текстові матеріали повинні бути простими для розуміння, структура тексту має відповідати його змісту, а ключові моменти – виділені візуально [1]. Вдалим поєднанням візуального та вербального є комікси, які допомагають зробити навчальний матеріал яскравим, цікавим і доступним.

За визначенням А. Соніна, комікси є особливим способом оповіді, текст якої складає послідовність кадрів, що містять, окрім малюнка, вербальне відтворення, передають переважно діалоги персонажів, вкладені в особливу рамку. При цьому малюнок і вкладений у нього вербальний текст утворюють смислову єдність [5, с. 17].

Серед основних переваг коміксів можна виділити такі: ємність інформації, образність і динамічність її відображення, завдяки роботі візуального каналу сприйняття. Зважаючи на те, що сторінка коміксу складається з п'яти-шести кадрів, учні мають можливість регулювати надходження інформації, що сприяє економії психічних зусиль дитини щодо її сприйняття.

Своєю чергу подача інформації у коміксах покадрово сприяє розвитку причинно-наслідкових зв'язків, оскільки увага акцентується на дії, а не описі, то молодші школярі набувають умінь робити розкадрування подій. Поєднання малюнків у кадрах і коротких текстів у філактерах допомагає розібратися учням в тому, яким чином складається історія.

Певною перевагою коміксів є стислість і точність мови, яка розташована у філактерах – «мільних бульбашках», «хмарках», «димку» тощо, що теж спрацьовує на користь візуального каналу сприйняття, мотивує до читання. Поєднання малюнків та слів допомагає дитині зрозуміти, як складаються історії. Невелика кількість тексту у філактерах спонукає також до власного створення розповіді відносно того, що відбувається на малюнку.

У коміксах широко використовується лексика на позначення емоційних вигуків та звуконаслідування, що не лише сприяє драматизації оповідних сюжетів. Використання вигуків, звуконаслідувань, стверджувальних і заперечних слів у поєднанні із зображеннями налаштовує дітей через сприйняття та розуміння емоцій персонажів, до самоусвідомлення – розуміння власних емоцій; самоконтролю – керування власними емоціями; соціального розуміння – емпатії до емоцій інших

людей; управління взаємовідносинами – усвідомлення емоцій, здатності розпізнавати та розуміти, що відчують інші люди, які є важливими складниками емоційного інтелекту.

Психологічною наукою доведено, що, незважаючи на зміну провідного виду діяльності – гри на навчання, молодші школярі багато часу та енергії все-таки віддають грі [4, с. 165]. Подача матеріалу на уроці, цікавість, елемент гри ще ніколи не були настільки важливі. Ігровий жанр коміксу дає дітям можливість у кадрах, у філактерах розгортати, відтворювати, будувати стосунки з ровесниками і дорослими, висловлювати власні емоції, які виникають під час пізнання світу, опанування власних можливостей та перспектив.

Беззаперечною перевагою коміксів є їхня демократичність, оскільки багаторазовість повторення окремих кадрів і сюжету сприяє рівній інтелектуальній доступності для дітей різного психофізичного типу та рівня розвитку, що дає можливість використовувати комікси у роботі з дітьми з особливими потребами.

Комікси – це один з інструментів розвитку уяви і фантазії, навичок чітко та ємко формулювати та висловлювати свою думку, виокремлювати головне, ключове з тексту. Робота з коміксами сприяє формуванню у молодших школярів навичок XXI століття: робити акцент на головне і уміти співпрацювати в команді.

Розглянуті переваги коміксів є підґрунтям для їх використання в освітньому процесі, зокрема на уроках у початковій школі, побудови на їх основі найрізноманітніших завдань. Розглянемо дидактичні можливості використання коміксів у початковій школі у межах мовно-літературної освітньої галузі відповідно до вікових і психологічних особливостей молодших школярів.

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових компетентностей – комунікативної та читацької; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [3, с. 16].

У початковій школі розвиток умінь спілкуватися з іншими людьми здійснюється у процесі складання діалогів і побудови усних зв'язних висловлювань. Ефективним і цікавим для учнів методом розвитку діалогічного мовлення є робота з коміксами. Зважаючи на рекомендації О. Савченко щодо розвитку цих умінь, можна запропонувати такі завдання з використанням коміксів: доповнення (продовження) діалогу коміксу, рецензування діалогів у коміксах, створення власних діалогів, розігрування діалогів

за коміксами, на яких зображено певну ситуацію. Таку роботу доцільно розпочинати зі складання діалогів між запропонованими вчителем персонажами, які заздалегідь намальовано, наклеєно або надруковано у заготовках-шаблonaх коміксу. Учні працюють у парах, записують власні діалоги або діалоги на запропоновану тематику у філактери. Наприклад, створити діалог між героями улюблених творів, казок, вивчених на уроці читання, або які прочитали самостійно, між героями улюблених мультфільмів тощо. У процесі складання і розігрування діалогів необхідно вчити дітей доречно вживати ввічливі слова, українські форми звертання до дітей та дорослих, дотримуватись правил етикету у спілкуванні з людьми різного віку й статусу [3, с. 6].

Останній, фінальний, кадр коміксу можна запропонувати учням намалювати власноруч або приклеїти запропоновані ілюстрації, персонажів тощо. Після виконання цього завдання учні у парах усно презентують складені діалоги, читаючи свій комікс за ролями.

Крім цього, виконання таких завдань молодшими школярами дає вчителю таку інформацію стосовно знань та умінь учнів: дотримання правил письма; використання повних фраз; уживання розділових знаків; уживання великої букви; розуміння бачення сюжету та змістової лінії; умінь презентувати свою роботу.

У цьому завданні незаперечною перевагою коміксів є те, що молодші школярі не лише активно сприймають навчальну інформацію, а бачать зображення, чуять під час презентації, читають, усвідомлюють ідею, що завжди більш ефективно. Мова образів повідомляє більше інформації, робить сюжет живим та об'ємним. Те, що написано у філактерах, і те, що зображено, може відрізнитись, що допомагає зрозуміти молодшим школярам, що людина може думати одне, а говорити інше, своєю чергою це важливо для розвитку соціальних навичок.

Комікси доречно використовувати під час реалізації двох змістових ліній: «Взаємодіємо письмово» – учні створюють власні письмові висловлювання, а також «Взаємодіємо усно» – учні, під час презентації створених у парах коміксів, практично оволодівають діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування. Через виконання таких завдань у молодших школярів формується здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, вдома, у вільний час. Таким чином, відбувається усвідомлення ролі ефективного спілкування. Крім того, введення до традиційних завдань коміксів «осучаснює» урок, робить його цікавим, захоплюючим, діти отримують позитивні емоції та задоволення від власної творчості, у них не виникає стресового навантаження.

Стосовно коміксів усталилася думка, що це короткі історії з простим сюжетом, які ми читаємо заради задоволення, однак комікси допомагають розвивати уяву та мовлення, і цим не вичерпується корисна функція коміксів. У змістовій лінії «Взаємодіємо письмово», яка спрямована на формування у молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми у письмовій формі, виявляти себе у різних видах мовленнєво-творчої діяльності [3, с. 7], передбачено створення власних письмових висловлювань. Зокрема, другокласникам для цього пропонуються такі види роботи: складати і записувати речення за малюнком, про побачене; відновлювати деформовані речення і тексти; удосконалювати тексти з невиправданими повторами тих самих слів; складати і записувати короткі (2–4 речення) зв'язні висловлювання на добре відому та цікаву для дітей тему. Всі ці види роботи можна зробити цікавими та захоплюючими завдяки використанню коміксів. Кожній групі учнів пропонується секретне слово, шаблон коміксів з персонажами та завдання. Групи створюють історії на основі власного досвіду. Наприклад :

1) за допомогою двох-трьох речень розкажіть, де ви вперше побачили / знайшли цей предмет / явище;

2) за допомогою двох-трьох речень розкажіть, що ви відчули, коли побачили / знайшли цей предмет / явище;

3) за допомогою п'яти прикметників опишіть предмет / явище;

4) за допомогою п'яти дієслів розкажіть про можливості / дії предмету/явища;

5) за допомогою двох-трьох речень розкажіть, для чого потрібен цей предмет / явище;

6) за допомогою двох-трьох речень розкажіть, яке ваше ставлення до цього предмету / явища.

Героями цього коміксу можуть бути учні класу, якщо розмістити у кадрах шаблону ксерокопії фото тощо. Кожен член групи виконує одне із завдань, записуючи його у філактері. Для зручності шаблон можна розрізати покадрово, а після виконання знову його зібрати, склеївши. Після цього кожна група презентує свій загадку-комікс, а інші учні відгадують.

Таким чином, за допомогою коміксу у молодших школярів розвиваються уміння висловлювати свої думки, почуття, ставлення і, що важливо, уміння взаємодіяти з іншими учнями в письмовій формі, діти реалізують себе у мовленнєво-твор-

чій діяльності. Такі завдання сприяють розвитку уяви, критичного мислення, збагаченню словникового запасу учнів, надають можливість висловити свою точку зору та виразити себе. Виконання завдань 1 та 6 сприяє формуванню у молодших школярів рефлексивного досвіду та емоційного інтелекту.

Висновки. Таким чином, комікси є новим, ефективним та демократичним інструментом учителя початкової школи у формуванні й усебічному розвитку ініціативної та творчої особистості учня. Поєднуючи у собі візуальний та ігровий характер, комікси здатні задовольнити інтереси та відповідають особливостям перебігу психічних процесів у сучасних молодших школярів, представників покоління Z, запобігають виникненню стресового навантаження під час навчання.

Незважаючи на певну шаблонність коміксів, виконання на уроках української мови завдань на їх основі сприяє розвитку зв'язного мовлення, поповненню словникового запасу, покращенню загального рівня грамотності молодших школярів, збагачує уяву, дає можливість проявити креативність, реалізувати себе у мовленнєво-творчій діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці нових прийомів використання коміксів на уроках у початковій школі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Любченко О. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей. URL: <https://osvitnova.com.ua/posts/977-yak-vchyteliamporozumitysia-z-tsyfrovym-pokolinniam-ditei> (дата звернення: 22.11.2019).

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. / за заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 10.11.2019).

3. Початкова освіта : методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 2 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої (колективу авторів під керівництвом О.Я. Савченко). Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 192 с.

4. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.

5. Сонин А.Г. Комикс как знаковая система: психологическое исследование (на материалах франкоязычных комиксов) : дис.... канд. фил. наук : 10.02.19 / Барнаул: «Алтайский государственный университет», 1999. 236 с.